

ترس و هیجان در شبکه‌های مستند

مستند تلویزیونی یکی از گونه‌های مهم و اصلی رسانه تلویزیون در سراسر جهان است و بخش مهمی از برنامه‌های تمام شبکه‌های تلویزیون جهان اختصاص به آثار مستندی دارد ...

جام جم آنلاین: مستند تلویزیونی یکی از گونه‌های مهم و اصلی رسانه تلویزیون در سراسر جهان است و بخش مهمی از برنامه‌های تمام شبکه‌های تلویزیون جهان اختصاص به آثار مستندی دارد که در زمینه‌ها و رشته‌های مختلف تهیه و تولید می‌شوند. مستندهای تلویزیونی رشته وسیعی از چیزهای مختلف را دربرمی‌گیرد که از سیاست، ادبیات و هنر گرفته تا ورزش، حیات وحش، سیارات و ... را تحت پوشش خود قرار می‌دهد.

به همین دلیل است که منتقدان می‌گویند مستندهای تلویزیونی مثل چشمه جوشان و متحرکی هستند که هیچ‌وقت به پایان نمی‌رسند و تا ابد ادامه دارند. فیلمسازان مستند که اصطلاحاً از آنها با عنوان مستندساز اسم برده می‌شود، هر سال با دوربین به شکار موضوعات مورد علاقه خود و تماشاگران کنجکاو می‌پردازند و با ساخته‌های هیجان‌انگیز و نفسگیر خود، عموم بینندگان تلویزیونی را در سراسر جهان به هیجان آورده و گاهی باعث شوکه‌شدنشان می‌شوند.

دوربین این مستندسازان سراغ سوژه‌هایی می‌رود و دنیاها را به تصویر می‌کشد که معمولاً بسیاری از آدم‌ها جرات ورود به این مکان‌ها و رویارویی با این سوژه‌ها را ندارند. علت استقبال بالای تماشاگران از آثار مستند به خاطر آن است که در فیلم‌ها و مجموعه‌های مستند، چیزهایی را می‌بینند و با دنیاها روبه‌رو می‌شوند که شاید در عالم واقعیت هیچ‌وقت نتوانند به آنها نزدیک شوند. هر مستندسازی با فیلم خود بینندگان تلویزیونی را به مجلس خاص دعوت می‌کند که امکان تجربه‌اندوزی‌اش فقط و فقط به واسطه دوربین (با چشم سوم) این فیلمساز است.

مستند تلویزیونی یا سینمایی؟

مستندسازی از دیرباز به 2 بخش مستند تلویزیونی و مستند سینمایی تقسیم شده است. از آنجا که معمولاً فیلم‌های مستند (به دلیل حال و هوای سنگین و غیرداستانی‌شان) در سالن‌های سینما مشتری زیادی ندارند و نمی‌توانند جمع‌کثیری از تماشاگران را جذب کنند، مستندسازان سینمایی همیشه چشم امید به حمایت‌های مادی و معنوی شبکه‌های تلویزیونی داشته و دارند. شبکه‌های تلویزیونی هم همیشه به 3 شکل از مستندسازان سینمایی حمایت کرده‌اند. مسوولان شبکه‌های تلویزیونی از یک سو روی تولیدات سینمایی مستند سرمایه‌گذاری می‌کنند و از سوی دیگر، فیلم‌های مستند آنها را پس از اکران عمومی‌شان در شبکه‌های خود (و در یک ساعت خوب و پربیننده) پخش می‌کنند. سومین کمک و همراهی شبکه‌های تلویزیونی از مستندسازان سینمایی، دعوت از آنها برای ساخت مجموعه‌های تلویزیونی است. این اقدامی است که همیشه با استقبال عموم مستندسازان همراه است.

یک مستند تلویزیونی اختصاصاً برای تلویزیون و پخش از آن تولید می‌شود. بعضی وقت‌ها هم این مستندها اختصاصاً برای پخش و نمایش از شبکه‌ها و کانال‌های مستند ساخته می‌شوند. در عین حال، شبکه‌های تلویزیونی به مناسبت ایام و موقعیت‌های خاص سیاسی و تاریخی هم دستور ساخت مستندهایی را می‌دهند که در شبکه‌های خبری روی آنتن می‌روند. نکته مشترک در تمام این مستندها این است که فقط برای پخش از شبکه‌های تلویزیونی تهیه و تولید می‌شوند و نیتی برای اکران عمومی‌شان در سالن‌های سینماها نیست. یک مثال خوب در رابطه با مستندهای تلویزیونی، آثاری هستند که از آنها با عنوان «#171مستندهای سفر» اسم می‌برند.

این فیلم‌ها و مجموعه‌ها بیشتر از شبکه‌های تلویزیونی مربوط به مسائل صنعت توریسم و جغرافیا (همچون شبکه نشنال جئوگرافی) پخش می‌شوند. همچنین فیلم‌ها و مجموعه‌های مستند تلویزیونی در مراسم‌ها و جاهایی مثل انجمن‌های فیلم همه نمایش داده می‌شوند و اکران سینمایی آنها فقط در مراکز و سالن‌های سینمایی خاص است که اختصاص به نمایش کارهای مستند دارند. در این بین، البته یک استثنا هم وجود دارد. در برخی موارد خاص، مستندهای تلویزیونی به قدری محبوب و پرسروصدا می‌شوند که نیاز به یک نمایش و پخش وسیع‌تر و عمومی‌تر احساس می‌شود و در این حالت، این مستند در سالن‌های عمومی سینماها و در تعداد قابل توجهی از آنها، به نمایش عمومی در می‌آیند.

توسعه شبکه‌های مستند

با رونق گرفتن تولید فیلم‌ها و مجموعه‌های مستند و استقبال خوب تماشاگران تلویزیونی از آنها نیاز به شبکه‌های خاص مستند بیش از گذشته احساس شد. همین نیاز بود که مسوولان شبکه‌های تلویزیونی (و همچنین کلان سرمایه‌داران مستقل و علاقه‌مند به گونه

مستند) را به فکر تاسیس شبکه‌های تلویزیونی ویژه‌ای کرد که اختصاص به نمایش و پخش کارهای مستند دارد. این احساس و نیاز در ابتدای کار چندان جدی نگرفته نشد و سوالي که در این رابطه مطرح می‌شد، این بود که مگر صبر و حوصله تماشاگران معمولی چقدر است که بخواهند بیننده شبکه‌ای باشند که اختصاص به پخش فیلم‌ها و مجموعه‌های مستند و غیر داستانی دارد؟ به همین دلیل، تاسیس شبکه‌های تلویزیونی مستند کمی با تاخیر و اکراه صورت گرفت. شبکه دیسکاواری که در سال 1985 فعالیت رسمی خود را آغاز کرد، یکی از اولین و معروف‌ترین شبکه‌های مستند تلویزیونی است. این شبکه با شعار «#171؛ جهان فقط پر از ترس و بیم است»؛ فعالیت‌های خود را گسترش داد و زبان آن انگلیسی است، اما دامنه فعالیت آن منحصر به یک کشور خاص نیست و محصولات مستند سراسر جهان را به نمایش می‌گذارد. این شبکه تلویزیونی به تدریج و در طول سالیان مختلف صاحب زیرشاخه‌های زیادی شد که در حال حاضر تعداد آنها به 10 شبکه و واحد کوچک‌تر می‌رسد. این واحدها شامل شاخه‌هایی مثل علم، فضا، طبیعت، سلامتی و حتی برنامه‌ای از اوپرا وینفیری مجری سرشناس و سیاهپوست تلویزیونی می‌شود.

کشف دیسکاواری

شبکه دیسکاواری یک شبکه کابلی آمریکایی است که توسط جان هندریکز تاسیس شده است. هدف اصلی این شبکه تولید برنامه‌های مختلفی درباره تکنولوژی، علوم پیشرفته و تاریخ است.

نکته: شبکه دیسکاواری یک شبکه کابلی آمریکایی است که توسط جان هندریکز تاسیس شده است. هدف اصلی این شبکه تولید برنامه‌های مختلفی درباره تکنولوژی علوم پیشرفته و تاریخ است
برنامه‌های مستند تاریخی شبکه اختصاص به رویدادها و مسائل بومی دارد و در عین حال، تولید برنامه‌های خاص خانواده‌ها و تماشاگران جوان‌تر را از وظایف اصلی خود می‌داند، شبکه دیسکاواری در تابستان 1985 با سرمایه‌ای 5 میلیون دلاری و با کمک شبکه بی‌بی‌سی کار خود را آغاز کرد. در ابتدای کار، فقط حدود 156 هزار خانه در آمریکا می‌توانست برنامه‌های شبکه را دریافت کند. در ابتدای کار برنامه‌های شبکه برای 12 ساعت و در فاصله 3 بعدازظهر تا 3 نیمه‌شب پخش می‌شد. در سال‌های اول تاسیس شبکه، تعدادی برنامه روسی (که تخصص خوبی در ساخت مستند داشتند) پخش شد.

با گذشت زمان، دیسکاواری مستندسازان خودش را پیدا و آنها فیلم‌ها و مجموعه‌هایی اختصاصاً برای این شبکه ساختند. در پایان پنجمین سال افتتاح شبکه، بیش از 50 میلیون خانواده آمریکایی بیننده برنامه‌های آن بودند. در حال حاضر، بیش از 92 کشور جهان برنامه‌های شبکه دیسکاواری را دریافت می‌کنند. این شبکه به یک دلیل دیگر هم شهرت دارد، دلیلی که می‌تواند الهام‌بخش خوبی برای تولید یک کار مستند درباره شبکه‌های تلویزیونی مستند باشد! در سال 2010 مردی مسلح با ورود به ساختمان مرکزی شبکه، یکی از کارمندان را زخمی و عده‌ای را گروگان گرفت. با دخالت مأموران پلیس این حادثه خاتمه یافت و مرد مهاجم هم جان خود را از دست داد. این مرد قبل از ورود به ساختمان شبکه در اینترنت مقاله‌ای منتشر کرده و انتقاداتی را به برنامه‌های شبکه دیسکاواری وارد کرده بود.

تاریخ‌سازی مستند

شبکه تاریخ (هیستوری) اول ژانویه 1995 کار خود را شروع کرد و مثل دیسکاواری یک شبکه کابلی است و برنامه‌های آن شامل یک سری نمایش‌های واقعی (که به ریالیتی شوز معروف هستند) و کارهای مستند می‌شود که به طرح و بررسی مسائل تاریخی می‌پردازد. کارهای مستند این شبکه هر دو وجه رویدادهای معاصر و قدیمی تاریخی را در بر می‌گیرد و برخی از تولیدات آن فضایی واقعیت و تخیل را درهم می‌آمیزد و روایتی دگرگون و ویژه از تاریخ و اتفاقات آن ارائه می‌دهد. یکی از مشخصه‌های این شبکه مستند این است که در دهه 90 رسانه‌های گروهی به شوخی از آن به عنوان «#171؛ شبکه آدولف هیتلر»؛ اسم می‌بردند! علت اصلی این نامگذاری هم این است که در آن ایام، بخش عمده نمایش‌های شبکه اختصاص به رویدادهای دوران جنگ جهانی دوم دانست که هیتلر شخصیت و بازیگر اصلی آن بود و به قول منتقدان، چپ و راست روی صفحه تلویزیون ظاهر می‌شد! شبکه میلیتاری شبکه خواهر هیستوری و یکی از زیرمجموعه‌های آن است که اختصاص به برنامه‌ها و مجموعه‌های تاریخی جنگی و نظامی دارد. سال 2003 پخش مستند «#171؛ مردی که کندي را کشت»؛ باعث سر و صدا و انتقادهای زیادی به شبکه شد.

در امتداد جغرافیا

شبکه نشنال جئوگرافی از معدود شبکه‌های مستند بین‌المللی است که شهرت ویژه‌ای بین عموم تماشاگران دارد و نامی بسیار آشنا برای هر بیننده تلویزیونی است. این شبکه سال 1997 تاسیس شد و یک مجله معروف ماهانه را هم نمایندگی می‌کند. برنامه‌هایی که از این شبکه پخش می‌شود طیف وسیعی از موضوعات مختلف اجتماعی، تاریخی، سیاسی، فرهنگی، هنری، محیط زیستی و... را در بر می‌گیرد. شبکه تلویزیونی فوکس (وابسته به کمپانی سینمایی قدیمی فوکس قرن بیستم) مالک این شبکه مستند است. این شبکه اولین بار برنامه‌هایش را برای انگلستان، اروپا و استرالیا پخش کرد، ولی حالا می‌توان برنامه‌های آن را در بیش از 143 کشور تماشا

کرد. این برنامه‌ها برای 160 میلیون منزل و به 25 زبان زنده دنیا روی آنتن می‌رود. پخش برنامه‌های شبکه در آمریکای شمالی از سال 2001 آغاز شد.

الجزیره هم مستند دارد

شبکه تلویزیونی الجزیره هم يك واحد ویژه مستند دارد. شبکه مستند تلویزیونی الجزیره از اول ژانویه سال 2007 فعالیت‌های رسمی خود را آغاز کرد. فرق این شبکه با بقیه شبکه‌های مستند در این است که فقط اقدام به پخش فیلم‌های مستند می‌کند و تا به حال مجموعه یا برنامه مستند نداشته است. این فیلم‌ها به طرح و بررسی موضوعات مختلف و متفاوت سیاسی، هنری، تاریخی و علمی می‌پردازد.

مسوولان این شبکه مدعی‌اند بیش از 15 درصد از محصولات که نمایش می‌دهند از تولیدات خود آنهاست و توسط هنرمندان عرب کشورهای مختلف عربی و آفریقایی و خاورمیانه تهیه و تولید شده است. این شبکه که بیشتر به‌عنوان شبکه‌ای سیاسی شناخته شده، در تلاش است تا جمع بیشتری از بینندگان را جذب خود کند و توانسته در کشورهای منطقه آسیا و عرب زبان تماشاگران زیادی به دست بیاورد. برنامه‌های این شبکه به انگلیسی پخش می‌شود و مسوولان آن، این نوع پخش را امتیاز و عامل مهمی برای جذب تماشاگران اروپایی و آمریکایی می‌دانند.

شبکه داکيومنتري (مستند) هم يك شبکه کانادایی است که از سوی انستیتوی ملی فیلم کانادا و سی‌بی‌سی (شرکت برنامه‌سازی تلویزیونی کانادا) حمایت می‌شود. این شبکه سال 2001 راه‌اندازی شد و هم فیلم‌های مستند را به نمایش می‌گذارد و هم مجموعه‌های مستند را.

تی‌وی‌گاید / مترجم: کیکاووس زیاری